

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจะให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความรู้ เพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงวิธีการแก้ไข ประการสำคัญต้องมีการรณรงค์ เพื่อสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดชลบุรี นั้น การใช้วิธีเผยแพร่ความรู้จากสื่อมวลชนส่วนกลาง ซึ่งเป็นการเผยแพร่ในวงกว้าง ไม่อาจก่อให้เกิดประสิทธิผลได้มากนัก เพราะประเด็นปัญหาเหล่านั้นมักไม่ใช่ปัญหาที่ใกล้ตัว ไม่ใช่ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในท้องถิ่น ทำให้คนในท้องถิ่นขาดความเอาใจใส่อย่างจริงจัง ส่วนการรณรงค์จากสื่อส่วนกลางนั้น ไม่สามารถเข้าถึงประชาชนได้เท่าที่คาดหมายไว้ เพราะคนในท้องถิ่นไม่รู้สื่อมีส่วนร่วม ไม่รู้สื่อมีความผูกพันกับองค์กรสื่อมวลชน หรือนักสื่อสารมวลชน จึงทำให้ไม่รู้สื่อคล้อยตาม และให้ความร่วมมือ ดังนั้นการใช้สื่อวิทยุท้องถิ่น น่าจะเป็นสื่อที่เหมาะสมที่สุด เพราะเป็นสื่อที่เข้าถึงคนในท้องถิ่นได้กว้างขวางในเวลาอันรวดเร็ว ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรับฟัง ไม่ต้องใช้ทักษะใด ๆ เพื่อรับฟัง และเมื่อผนวกกับเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้การฟังวิทยุกลายเป็นการติดต่อสื่อสารแบบสองทาง ผู้ฟังมีส่วนร่วมในรายการ ทำให้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดรายการมากขึ้น จึงเป็นเรื่องน่าสนใจที่จะทำการศึกษาว่า สื่อวิทยุท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีได้แสดงบทบาทหน้าที่อย่างไรในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง " บทบาทหน้าที่ของวิทยุท้องถิ่นในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของชุมชน " ผู้วิจัยทำการศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ที่กำลังดำเนินอยู่ และบทบาทหน้าที่ที่เป็นความคาดหวังในมุมมองของผู้รับสาร ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม นอกจากนี้ยังได้

รวมถึงปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงบทบาทในมุมมองของผู้ส่งสาร ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีแนวความคิด และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีหน้าที่นิยม
2. ทฤษฎีองค์กร

1. ทฤษฎีหน้าที่นิยม

ทฤษฎีหน้าที่นิยมพัฒนามาจากทฤษฎีสังคมศาสตร์ โดยมีแนวคิดหลักว่า สังคมจะเปรียบเหมือนร่างกายของมนุษย์ โดยถือว่าร่างกายทั้งหมดเป็นระบบใหญ่ที่ประกอบด้วยระบบย่อย ๆ ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยประสานงานกัน โดยที่ระบบย่อยและระบบใหญ่ต่างก็มีความต้องการเฉพาะด้าน แต่ความต้องการของทั้ง 2 ระบบจะต้องสอดคล้องกัน และ เพื่อเสถียรภาพของระบบใหญ่ ระบบย่อยจะต้องมีการแบ่งงานกันทำ ซึ่งการทำหน้าที่จะแบ่งเป็นหน้าที่อย่างประจำในภาวะปกติ กับการทำหน้าที่พิเศษในการปรับตัวภายใต้ภาวะการที่เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อรักษาส่วนรวมทั้งหมดเอาไว้

Parson (1951) มีแนวความคิดว่า การบริหารงานเปรียบเสมือนระบบสังคม การปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ทางการบริหารก็คือ การมีปฏิสัมพันธ์กับส่วนย่อยต่าง ๆ และเพื่อมุ่งให้ระบบเข้าสู่จุดดุลยภาพ (equilibrium) ทุกระบบต้องกระทำหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. การปรับตัว (adaptation) หมายถึง ระบบต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทั้งภายนอกและภายใน ระบบจำต้องปรับตัว มิฉะนั้นจะเกิดการเสียดุลยภาพ และส่งผลถึงสภาวะการปฏิบัติหน้าที่ที่ไร้ผล (dysfunction)

2. การบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ (goal gratification) หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ของระบบจะต้องปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะมุ่งสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ มิใช่เป็นการปฏิบัติอย่างไร้ทิศทาง

3. การมีบูรณาการ (integration) หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ของส่วนต่าง ๆ ภายในระบบจะต้องมีการประสานสัมพันธ์กัน เพื่อที่ระบบจะสามารถรักษาภาวะดุลยภาพและก้าวหน้าเติบโตต่อไป

4. การธำรงรักษาระบบ (pattern maintenance) หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้ระบบยังคงปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างได้ผล ด้วยการสร้างให้หน่วยย่อยเกิดความพึงพอใจและมีการเรียนรู้ที่จะประคองให้ระบบนั้นสามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างต่อเนื่อง

5. การจัดการกับความตึงเครียด (tension management) นอกจากความพยายามให้มีบูรณาการแล้วความสามารถในการจัดการกับความตึงเครียด หรือ ควบคุมบุคคลเมื่อถูกแรงกดดันก็เป็นหน้าที่อีกประการหนึ่งของระบบ

ในแนวความคิดของ Merton (1968) การศึกษาวิจัยด้านสื่อมวลชนนั้น ไม่ควรจะตัดสินว่า ดี หรือ เลว แต่ควรศึกษา " การทำหน้าที่ " และ " การไม่ทำหน้าที่ " หรือ " หน้าที่ที่เป็นอันตรายมากกว่า " โดยย้าถึงความจำเป็นที่จะต้องแยกแยะระหว่างผลที่เกิดขึ้น กับจุดมุ่งหมายที่หวังจะให้เกิด เพราะสองเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน ในการพิจารณาผลของการทำหน้าที่ว่าได้ผล หรือล้มเหลว จะดูเฉพาะผลที่กระทบต่อการดำรงอยู่ หรือ การเปลี่ยนแปลงของสังคม สมาชิก วัฒนธรรม และไม่ตัดสินด้วยอคติส่วนตัวแต่จะพิจารณาว่าการปฏิบัตินั้นสร้างความมั่นคง และมีผลต่อการดำรงอยู่ของสังคมหรือไม่ Merton ได้ให้คำจำกัดความว่า " หน้าที่ " หมายถึง บรรดาผลต่อเนื่องที่สามารถสังเกตได้จากระบบ ซึ่งหน้าที่สำคัญของระบบแบ่งออกเป็น 4 หน้าที่ได้แก่

1. หน้าที่ที่เปิดเผย (manifest function) หมายถึง หน้าที่ที่ผู้กระทำมีความตั้งใจ และเป็นหน้าที่ที่สังเกตเห็นได้ เป็นผลต่อเนื่องที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ เช่น หน้าที่ในการให้ข่าวสารของสื่อมวลชน ทำให้สังคมได้รับการเตือนภัยธรรมชาติ สงคราม

2. หน้าที่ที่แฝงเร้น (latent function) หมายถึง หน้าที่ที่ผู้กระทำมิได้ตั้งใจ และสังเกตเห็นได้ยาก ซึ่งอาจจะอยู่ในทุกกาลของการสื่อสาร แต่มิได้ปรากฏออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนเหมือนอย่างหน้าที่ประจักษ์ เช่น รายการจากใจถึงใจของกองทัพบก ซึ่งมี

บทบาทหน้าที่ประจักษ์ในการแจ้งข่าวสารให้ประชาชนรับทราบถึงภารกิจของทหาร ในขณะที่เดียวกันก็มีบทบาทหน้าที่แฝงในการมุ่งสร้างภาพพจน์ที่ดีของกองทัพด้วย

3. หน้าที่ที่ล้มเหลว หรือหน้าที่ที่เป็นอันตราย (dysfunctional) คือ บทบาทหน้าที่ในเชิงลบ หรือไม่เป็นไปตามความประสงค์ ซึ่งอาจเกิดขึ้นต่อบุคคล องค์กร หรือ สังคมก็ได้ เช่นการให้ข่าวสาร โดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม อาจจะเป็นการให้ข่าวสารที่ผิด ทำให้บุคคลเข้าใจผิด และสังคมตกอยู่ในความโกลาหล เช่นกรณีการแสดงละครวิทยุเรื่อง War of the World ในสหรัฐอเมริกาที่ทำให้คนฟังเข้าใจผิดว่าเกิดสงครามจริง

4. หน้าที่ทดแทน (alternative function) หมายถึง ผลต่อเนื้อที่จะมาแทนหน้าที่ที่เจาะจง หรือ หน้าที่ที่พึงประสงค์ ดังเช่น ในขณะที่การนำเสนอภาพของสังคมที่ดีกว่าโดยมีจุดประสงค์ให้เป็นเครื่องกระตุ้นคนในสังคมให้เกิดความกระตือรือร้นกลับทำให้ผู้คนเกิดความคับข้องใจและนำไปสู่เหตุการณ์รุนแรง เนื่องจากผู้คนมองไม่เห็นหนทางที่จะบรรลุปเป้าหมายได้ แต่เหตุการณ์รุนแรงก็ไม่ได้เกิดขึ้นทุกวัน เนื่องจากสื่อได้ทำหน้าที่ทดแทนด้วยการให้ความบันเทิง ช่วยลดความเครียด และผ่อนคลายความกังวล

ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ (1948) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกันผู้บุกเบิกทำการวิจัยด้านการสื่อสารมวลชน ได้กล่าวว่าสื่อสารมวลชนมีบทบาทหน้าที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. สังเกตการณ์สภาพแวดล้อม (Surveillance of the Environmental) เป็นการตรวจตราสอดส่อง หรือ สังเกตเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกสังคม เพื่อกระจายข่าวสารให้ประชาชนตระหนักถึงอันตรายและรีบแก้ไขป้องกัน

2. ประสานสัมพันธ์ส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้รวมตัวกันอยู่ได้ (Correlation of the Parts) ได้แก่ บทบาทหน้าที่ที่การสื่อสารเข้ามาช่วยปรับสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ให้มีความเข้าใจกัน อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบเรียบร้อยตามสมควร

3. ถ่ายทอดมรดกสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง (Transmission of the Social Heritage) หมายถึง หน้าที่สืบทอดหลักปฏิบัติจากคนรุ่นหนึ่งและนำไปอบ

รมให้สมาชิกใหม่ของสังคมได้เรียนรู้ต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้เกิดการสืบทอดวัฒนธรรมไปยังอนุชนรุ่นต่อไป

แนวคิดของลาสเวลล์นี้ เป็นไปในเชิงรัฐศาสตร์ผสมผสานกับแนวความคิดเชิงสังคมวิทยา ซึ่งหากนำแนวคิดในเชิงการสื่อสารเข้ามาจับก็จะพบความสอดคล้องกันคือ

1. การสังเกตการณ์สภาพแวดล้อมเพื่อรายงานให้สมาชิกในสังคมทราบ จะตรงกับบทบาทหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร (information function)
2. การประสานส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้รวมตัวอยู่ด้วยกัน จะใกล้เคียงกับบทบาทหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (expressive function)
3. การถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรม ก็อาจหมายถึงบทบาทหน้าที่ในด้านการศึกษา (educational function)

ลาซาร์สเฟล และเมอร์ตัน (Lazarsfeld and Merton, 1948) ได้เสนอหน้าที่อื่น ๆ ของการสื่อสารมวลชนให้ขยายขอบเขตกว้างขวางมากขึ้นอีก 2 ประการคือ

4. การส่งเสริมสร้างสถานภาพทางสังคม (social status conferral) หมายถึง การสื่อสารโดยเฉพาะการสื่อสารมวลชนช่วยเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณของบุคคลให้เป็นที่ยอมรับกันในสังคมมากขึ้น ยังมีข่าวของบุคคลนั้นปรากฏทางสื่อมวลชนมากเท่าใด สาธารณชนมักจะมีแนวโน้มที่จะมองเห็นความสำคัญของเขามากขึ้นเท่านั้น
5. การควบคุมพฤติกรรมทางสังคมให้อยู่ในกรอบของจริยธรรม คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล หรือ การสื่อสารมวลชนช่วยเผยแพร่พฤติกรรมที่ขัดต่อจารีตประเพณี หรือปทัสถานทางสังคม (social norms) ไปในทำนองวิพากษ์วิจารณ์และตำหนิ ประณาม ทำให้บุคคลที่ตกเป็นข่าวเกิดความละอายใจ หรือเกรงกลัวและพยายามแก้ไขพฤติกรรมของตนเอง ส่วนประชาชนทั่วไปก็มักจะยึดเป็นบทเรียนในการประพฤติตนเองให้อยู่ในกรอบของจริยธรรม เพราะเกรงว่าจะตกเป็นข่าวเสียหายอย่างนั้นบ้าง

ต่อมา ชาร์ล อาร์ โรท (1964) ได้เสนอบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนเพิ่มขึ้นอีกประการหนึ่งคือ หน้าที่ในการให้ความบันเทิง (entertainment) เพื่อให้สมาชิกในสังคมได้พักผ่อน และ ผ่อนคลายความตึงเครียดจากสภาพแวดล้อมของสังคมสมัยใหม่

การนำแนวคิด "หน้าที่นิยม" ในส่วนของบทบาทหน้าที่ของสื่อมาใช้ในการอธิบายการศึกษาครั้งนี้ เพื่อจะพิจารณาว่า หน้าที่พื้นฐานของสื่อมวลชนตามแนวคิดนี้ เมื่อนำมาประยุกต์เข้ากับการทำหน้าที่ของสื่อวิทยุท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแล้ว สื่อวิทยุท้องถิ่น สามารถกระทำได้หรือไม่ โดยจะทำการพิจารณาว่า สื่อวิทยุท้องถิ่น ได้กระทำ หรือไม่กระทำ

ในการนำสื่อมวลชนมาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นนั้น ที่ผ่านมามาประเทศไทยยังไม่เห็นผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควร เนื่องจากการมองข้ามเทคโนโลยีการสื่อสารที่ง่าย ๆ เช่น สื่อท้องถิ่น สื่อประเพณีซึ่งมีความเหมาะสมกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น และง่ายต่อการเข้าใจของประชาชน (จุมพล รอดคำดี , 2532) ดังนั้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนในยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ ว่าให้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการวางแผนซึ่งแต่เดิมเป็นการวางแผนจากเบื้องบนเพียงอย่างเดียว ไปสู่แนวทางการบริหารจัดการโดยส่งเสริมการฝึกกำลังในทุกระดับทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน ภาคธุรกิจ นักวิชาการ องค์กรประชาชน และสื่อมวลชน (แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 8) ซึ่งการนำสื่อมวลชนมาสนับสนุนการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นนั้น จะต้องกำหนดให้สอดคล้องกับปัญหาและศักยภาพของแต่ละท้องถิ่น โดยต้องคำนึงถึงความต้องการและความจำเป็นของท้องถิ่นเป็นหลัก ดังนั้นสื่อมวลชนของแต่ละท้องถิ่น จึงควรมีบทบาทสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนจากส่วนกลาง เพราะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดปัญหา และประชาชนในท้องถิ่นมากกว่า

สำหรับแนวคิดการใช้สื่อมวลชนสำหรับชุมชนนั้น (Community Mass Media) มีหลักการดังนี้ (จุมพล รอดคำดี , 2532)

1. การใช้สื่อมวลชนสำหรับชุมชน ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในพื้นที่เกี่ยวข้องมากกว่าอาศัยคนที่มาจากส่วนกลางหรือมาจากพื้นที่อื่น
2. การลงทุนทางด้านสื่อมวลชนนั้น จะต้องมีมาตรการที่จะเปิดโอกาสให้สื่อมวลชนในชุมชนขยายการลงทุนเพิ่มขึ้นได้ โดยมีหลักประกันที่จะไม่ให้สื่อมวลชนส่วนกลางขยายอิทธิพลในสภาพเครือข่าย (Network) เข้าไปครอบงำสื่อมวลชนในชุมชนได้ อย่างไรก็ดี ถ้ารัฐบาลมีมาตรการที่จะให้สื่อมวลชนมีเพียงไม่กี่บริษัท หรือ หน่วยงานรัฐ รัฐบาลจะต้องมองถึงเครือข่าย หรือ สาขาที่จะขยายออกไปนั้น น่าจะทำหน้าที่เครือข่ายเพียงบางช่วงเวลา หรือ บางคอลัมน์ หรือ บางหน้าของหนังสือพิมพ์เท่านั้น เวลาส่วนใหญ่หรือหน้าหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ควรจะเป็นของชุมชนที่เครือข่าย หรือ สาขาไปตั้งอยู่มากกว่า
3. ในการดำเนินงานแก้ปัญหาตามข้อ 2 นั้นแล้ว การไหลของข่าวสารจากส่วนกลางจะมีน้อยลง แต่จะเกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันมากขึ้น ด้วยวิธีการดังกล่าวนั้นจะเป็นการสร้างความสมดุลของข่าวสารระหว่างเมืองหลวงกับชนบทได้ดี
4. การเสนอเนื้อหาข่าวสารของสื่อมวลชน นอกเหนือจากการปฏิบัติโดยทั่วไป น่าจะพิจารณาถึงสิ่งเหล่านี้ด้วย คือ
 - 4.1 มีข้อมูล ข้อเท็จจริงที่ลึกซึ้ง และชัดเจนมากที่สุด ในลักษณะข่าวเจาะลึก (News in depth)
 - 4.2 มีลักษณะจูงใจให้มาก แต่ไม่ใช่เป็นการโฆษณาหาเสียง หรือ เน้นความสำคัญของตัวบุคคลจนขาดการเน้นความสำคัญที่งานพัฒนา
 - 4.3 ควรให้ความสำคัญในเรื่องการค้นคว้า วิจัย และข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ และ ประสบการณ์ที่มีค่าแก่การนำไปปฏิบัติเช่น บุคคล หรือ ผลงานของบุคคลที่ประสบผลสำเร็จในการประกอบอาชีพด้านใดด้านหนึ่งในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นต้น

- 4.4 ข้อมูลตัวเลขบางอย่าง ย่อมจูงใจได้ดีกว่าการเอ่ยถึงโดยไม่มีหลักฐาน
- 4.5 การเสนอข้อคิดเห็นใด ๆ ก็ตาม ควรจะเสนอความเห็นทั้งสองด้านทั้งด้านบวก และ ด้านลบ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้รับสาร
5. สื่อมวลชนในชุมชน ควรจะเป็นผู้ที่เข้าใจแนวนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดี และ ควรประสานงานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบอยู่เสมอ ไม่ใช่บังคับตัวเองเขียนเองโดยไม่ทราบข้อเท็จจริง

ในการเปิดรับสื่อมวลชนท้องถิ่น สื่อวิทยุกระจายเสียง นับเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ดังนั้น จึงควรเป็นสื่อที่มีศักยภาพมากที่สุดในการส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ดังเช่น การศึกษาอิทธิพลของสื่อที่มีผลต่อการบริโภคเกลือไอโอดีน ตามโครงการรณรงค์ขจัดโรคขาดสารไอโอดีน ๔ พบว่า ผู้ปกครองของนักเรียนจำนวน 400 คน ได้รับข่าวสารจากสื่อวิทยุเป็นจำนวนมากที่สุด ถึงร้อยละ 41 โดยให้เหตุผลว่า เป็นเจ้าของได้ง่าย การรับเนื้อหาทำได้สะดวก และรับได้เป็นประจำ (มารศรี เดชะกำพุช , 2539) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษา บทบาทของสื่อมวลชนต่อการศึกษาของชาวบ้าน โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ โดยศึกษาจากประชากรทุกภาค พบว่า การใช้สื่อทั้ง 5 ประเภทได้แก่ โทรทัศน์ นิตยสาร ภาพยนตร์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ มีค่าความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยวิทยุเป็นสื่อที่มีค่าความสำคัญมากที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2530)

Emile G Mc Anany (1973) จาก Stanford University ได้ศึกษาศักยภาพของวิทยุในการพัฒนาประเทศไว้ 5 ประการ คือ

1. วิทยุกระจายเสียงเปิดให้แก่ผู้ฟังทั่วไป โดยให้ข่าวสาร ทำให้เกิดความรู้ใหม่ ความคิดใหม่ ๆ ซึ่งหากนักวางแผนรู้จักใช้สื่อมวลชนอย่างระมัดระวังตามวัตถุประสงค์แล้ว วิทยุสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาได้ส่วนหนึ่ง หาก

ใช้เฉพาะสื่อวิทยุเพียงสื่อเดียว ก็สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของปัญหาที่ขวางกั้นการพัฒนาได้บ้าง ดังเช่นการศึกษาของ ธเนศ เรืองณรงค์(2521) เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชนกับจำนวนบุตรที่ต้องการของสตรีไทยในชนบท พบว่า ในสื่อทั้ง 3 ประเภทที่ทำการศึกษได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์นั้น สื่อวิทยุเป็นสื่อที่แพร่หลาย และมีการเปิดรับมากที่สุด และสตรีที่มีดัชนีการเปิดรับสื่อมวลชนมาก จะมีจำนวนบุตรที่ต้องการน้อย เพราะเมื่อสตรีสามารถเปิดรับสื่อมวลชนได้จำนวนมากขึ้น ทำให้รับรู้ข่าวสารได้มากขึ้น ทำให้มีทัศนคติใหม่ ๆ ในการใช้สิ่งเหล่านี้มาประกอบการตัดสินใจ การกระทำ และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ

2. วิทยุเพื่อการศึกษาแก่กลุ่มผู้ศึกษา เป็นการมุ่งผลเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม และการพัฒนา ซึ่งศักยภาพในข้อนี้ เมื่อนำมาใช้พบว่า มีปัญหา 4 ประการคือ

- 2.1 รายการมักขาดการทดสอบก่อน เพื่อแก้ไขปรับปรุงก่อนการนำไปใช้
- 2.2 ไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร และ จากระบบงานวิทยุโรงเรียน
- 2.3 ศูนย์ผลิตรายการไม่สนใจกับผลสะท้อนจากผู้ฟัง
- 2.4 เนื้อหารายการไม่ตอบสนองความต้องการและประสบการณ์ในชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น ดังเช่น การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ของชาวบ้านในหมู่บ้านเทคโนโลยี ศึกษาโครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชนบท ในหมู่บ้านเทคโนโลยีของกระทรวงวิทยาศาสตร์ ฯ โดยศึกษากลุ่มตัวอย่าง 9 หมู่บ้านในภาคอีสาน พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน คือ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ เพราะเปิดรับเพื่อความทันสมัย แต่เนื้อหาที่นำเสนอเป็นเรื่องทั่วไป ไม่เจาะจงด้านการพัฒนาเทคโนโลยี ถึงแม้จะมีข่าวการพัฒนา

ทางการเกษตรอยู่บ้าง แต่เป็นเนื้อหาที่สร้างการรับรู้ แต่ไม่ถึงขั้นจูงใจให้เปลี่ยนวิธีการผลิต (อลงกรณ์ เหล่างาม , 2537)

ประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลสัมฤทธิ์ในการใช้สื่อมวลชนทุกประเภทเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ไม่เฉพาะแต่สื่อวิทยุ ดังเช่นการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดลำปาง ที่มีต่อสื่อสิ่งพิมพ์ที่ผลิตโดยศูนย์ศึกษานอกโรงเรียน ภาคเหนือ พบว่า ประชาชนให้ความสนใจสื่อประเภทนี้ เพราะเห็นว่า เนื้อหาโดยรวมมีความเหมาะสมกับตนเอง และ นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ (พิชัย ตรือนุรักษ์ , 2532) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชาคริต จุลกะเสวี (2521) ซึ่งกล่าวไว้ใน " แนวทางในการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับชนบท " ว่า

" การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ ต้องพิจารณาเนื้อหาที่ดีพิมพ์ ควรต้องเหมาะสมกับประชาชนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ "

3. วิทยุเพื่อการอภิปรายของกลุ่มชาวชนบท เป็นการใช้วิทยุเพื่อก่อให้เกิดจุดสนใจในการอภิปรายและตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแก่กลุ่มคนในท้องถิ่น ลักษณะวิธีการคือ เสนอรายการเป็นประจำทุกสัปดาห์ โดยมีเนื้อหา คือ ข่าวในท้องถิ่น ตอบคำถามของผู้ฟัง และชักนำไปสู่การให้แง่การอภิปรายในหัวเรื่องที่คนในท้องถิ่นกำลังสนใจ จากนั้นจะมีอาสาสมัครเป็นผู้นำและควบคุมกลุ่มคนอภิปรายในประเด็นนั้น และนำไปสู่การตัดสินใจปัญหา ผลจากการใช้วิทยุเพื่ออภิปรายกลุ่ม ได้รับความสนใจอย่างมาก จนเกิดเป็นทฤษฎีการสื่อสาร และ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Rogers and Shoemaker , 1971) เริ่มจากประเด็นที่มีการกระจายข่าวสารไปสู่กลุ่มคนจำนวนมากโดยสื่อมวลชน แล้วก่อให้เกิดการอภิปรายขึ้นในกลุ่มย่อย นำไปสู่การตัดสินใจของกลุ่ม ต่อมาสมาชิกกลุ่มเปิดรับสารสนเทศมาก ก็มีความสำคัญต่อคนในท้องถิ่น กลายเป็นผู้นำทางความคิด และเป็นผู้กระจายข่าวสารไปสู่ผู้อื่น ซึ่งก็คือ รูปแบบการสื่อสารแบบสองขั้นตอนนั่นเอง

การสื่อสารแบบสองชั้นตอนนี้ มีการนำมาใช้มากในการใช้สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา จากการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมของประชาชน ศึกษากรณีโครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำบริเวณ ในหมู่บ้าน ต.คูบัว อ.เมือง จ.ราชบุรี พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับได้แก่ การรับข่าวสารเกี่ยวกับน้ำดื่ม ซึ่งกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 40.9 มีการรับข่าวสารจากการพูดคุยกับเพื่อนบ้านมากที่สุด รองลงมาได้แก่ สื่อวิทยุ ซึ่งผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ผู้ใช้สื่อควรให้ความสำคัญกับผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลง เพราะการยอมรับนวัตกรรม จะต้องขึ้นอยู่กับตัวกลาง เป็นเหมือนผู้ประสานเจ้าของนวัตกรรม กับ คนในท้องถิ่น (เพลินพร ผิวงาม , 2533)

การใช้วิทยุเพื่อการอภิปรายกลุ่มนี้ จะสร้างสัมพันธ์กับชาวชนบทได้อย่างลึกซึ้ง การที่คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสอภิปรายในประเด็นที่ได้รับการชักนำจากวิทยุที่ดี การได้มีโอกาสถามคำถามไปยังผู้จัดรายการวิทยุเหล่านั้น ความสนใจก็เกิดขึ้นมา อันนำไปสู่การพัฒนาซึ่งเกิดจากการตัดสินใจและความคิดของเขาเอง เป็นการพัฒนาทั้งวัตถุและจิตใจของคนในท้องถิ่น

3. วิทยุโรงเรียน ผลสัมฤทธิ์จากวิทยุโรงเรียนวัดได้จากการที่วิทยุโรงเรียนได้ให้ความรู้หรือสอนให้คนในท้องถิ่นสามารถอ่านออกเขียนได้หรือไม่ มีความรู้ความสามารถนำไปปฏิบัติในเรื่องสุขภาพอนามัย และการเกษตรหรือไม่ ซึ่งเป็นเป้าหมายในการสร้างคนใหม่ (New Man) ซึ่งพื้นฐานการศึกษาที่ดีย่อมนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ ต่อไป วิทยุโรงเรียนจะให้ทั้งการศึกษาและข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น
4. วิทยุและการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในกลุ่ม เป็นวิธีซึ่งสนับสนุนให้มีการฝึกผู้นำการอภิปรายในชุมชนให้มีบทบาทในการนำสมาชิกกลุ่มให้มีส่วนร่วมในการพิจารณาปัญหาในการพัฒนา วิทยุจะเป็นสื่อสำคัญอันเป็นปัจจัยในการสอนและปลุกเร้าการทำให้คนในท้องถิ่นรู้ว่าชุมชนของเขาต้องได้รับการพัฒนา ทั้งนี้เป็นการกระตุ้นให้เกิดสำนึกในเรื่องการพัฒนา โดยที่ขณะเดียวกันต้องมีการสนับสนุนงานพัฒนาสู่ชุมชน เพื่อสนองตอบสำนึกในการพัฒนาจากแรงกระตุ้นที่เกิดจากวิทยุ

นอกจากนี้ Mc Anany ยังได้สรุปถึงบทบาทของวิทยุในการพัฒนาไว้ดังนี้

1. การที่วิทยุจะมีบทบาทต่าง ๆ ทั้ง 5 บทบาทได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องพิจารณาถึงการจัดสรรงบประมาณให้แก่ส่วนต่าง ๆ ของโครงการแต่ละโครงการของวิทยุตามลักษณะความแตกต่างกันของยุทธวิธีที่จะใช้ในการพัฒนา อันเป็นการเน้นถึงความสำคัญของสื่อวิทยุในการพัฒนา
2. โครงการพัฒนาควรเน้นถึงแผนและวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน พร้อมทั้งมีการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานผู้รับผิดชอบในการพัฒนากับวิทยุ เพื่อให้ทราบถึงจุดประสงค์ที่แน่ชัด เพื่อกำหนดยุทธวิธีในการใช้วิทยุในการพัฒนา
3. การใช้วิทยุควรพยายามสร้างความมีส่วนร่วมให้มากที่สุด โดยให้ความสำคัญกับผลสะท้อนกลับจากผู้ฟัง
4. การใช้วิทยุต้องสัมพันธ์กับการใช้สื่ออื่น ๆ ประกอบกันด้วย เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ และรายการควรสอดคล้องกับความต้องการของชาวชนบท
5. วิทยุอาจจะถูกเลือกใช้ในพื้นที่ที่มีความต้องการการรับรู้เพิ่มเติม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของวิทยุว่าเป็นตัวช่วยสนับสนุนในงานพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงสังคมมากกว่าเป็นตัวเริ่มกระบวนการ
6. การฝึกฝนผู้ผลิตรายการควรเน้นความชำนาญพื้นฐานและความเข้าใจเกี่ยวกับประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ

เนื่องจากสื่อมวลชนแต่ละประเภท จะมีลักษณะเด่นในตัวเองต่างกัน และสามารถก่อให้เกิดประสิทธิผลต่างกัน ดังนั้นในการเลือกใช้สื่อท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา จึงควรเลือกให้เหมาะสมกับคุณลักษณะของสื่อ ดังเช่น งานวิจัยของปรียานุช ปัญจวงศ์ ที่ทำการศึกษาการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคนติ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคมของจังหวัดในหมู่บ้านรอบศูนย์พัฒนาพิภพทอง อ.เมือง จ. นราธิวาส พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร เฉพาะจากสื่อหนังสือพิมพ์ และ

นิตยสารเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ คือ ประชาชนที่เปิดรับสื่อมาก จะมีความรู้มากขึ้นด้วย แต่การเปิดรับข่าวสารจากวิทยุท้องถิ่น และโทรทัศน์ ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเลย (ปรียานุช ปัญจวงศ์ , 2540) ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Rogers & Shoemaker ที่ว่า สื่อมวลชนมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ไม่ฝังแน่นเท่านั้น และ Joseph T. Klapper กล่าวว่า อิทธิพลของสื่อมวลชนต่อบุคคลในสังคมเป็นเพียงแรงเสริม หรือผู้สนับสนุนกระบวนการโน้มน้าวต่อความคิดเห็น หรือทัศนคติที่มีอยู่แล้ว

พิไลพรรณ กาญจนลักษณ์ (2533) ได้ทำการศึกษาประสิทธิผลของเสียงตามสายที่มีต่อการรับฟังและการรับรู้ข่าวสารทางด้านสาธารณสุขของชาวบ้าน ต.หัวสะพาน อ. เมือง จ.เพชรบุรี พบว่า การรับฟังข่าวสารเสียงตามสายไม่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารด้านสาธารณสุข ซึ่งการที่ประชาชนไม่สนใจ อาจเนื่องมาจากการรณรงค์ได้กระทำผ่านสื่อหลายประเภทอยู่แล้ว แต่การใช้สื่อนี้ได้รับผลมากในการขอความร่วมมือ กลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ 50 เข้าร่วมกิจกรรมตามที่มีการประกาศชักชวนผ่านเสียงตามสาย

จากแนวคิดทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนี้ เห็นได้ว่า งานวิจัยหลายชิ้นยืนยันถึงศักยภาพของสื่อท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาสังคม แต่เนื่องจากสื่อแต่ละประเภทต่างมีคุณลักษณะเด่นต่างกัน ทำให้ประสิทธิผลของแต่ละสื่อมีต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยจะได้ใช้แนวคิดเหล่านี้ เป็นแนวคิดพื้นฐานเพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับศักยภาพและบทบาทของการใช้สื่อวิทยุท้องถิ่นของจังหวัดชลบุรี ว่ามีความสอดคล้อง หรือ แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

ในการศึกษาบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนนั้น Denis McQuail มีแนวความคิดว่า กระบวนการสื่อสารนั้นมีหลายมิติหลายปัจจัย และต้องใช้เวลายาวนาน จึงจะพิสูจน์ได้ว่าการสื่อสารอะไร ก่อให้เกิดผลอะไรต่อสังคม บทบาทหน้าที่อาจจะเป็นอดีตกาล

ปัจจุบันกาล หรืออนาคตกาลก็ได้ แต่บทบาทหน้าที่มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงอย่างนั้น แต่เป็นเพียงแค่ความประสงค์ให้สื่อมวลชนทำอย่างนั้นอย่างนี้ตามมุมมองของแต่ละกลุ่มว่าเป็นปัจเจก หรือ กลุ่มสังคม ยิ่งกลุ่มมีความซับซ้อนมากเท่าไร ยิ่งยากที่จะกำหนดมุมมองให้เป็นไปในทิศทางเดียว McQuail จึงเน้นบทบาทหน้าที่ในแง่ของความประสงค์ที่จะให้เป็นไป โดยสรุปเป็นความคิดพื้นฐาน 5 ประการ เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ "ที่พึงประสงค์" ของสื่อมวลชนจากมุมมองของฝ่ายต่างๆซึ่งเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนว่ามีความต้องการให้สื่อมวลชนทำหน้าที่อะไรให้แก่ตน และสังคม ฝ่ายต่างๆเหล่านี้ ได้แก่ สังคม (society) ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเผยแพร่ข่าวสาร (the advocate) สื่อมวลชน (the media) และ มวลชนผู้รับสาร (the audience)

หน้าที่ของสื่อมวลชนตามความคิดของสังคม (The Perspective of Society) มีอยู่ 5 ประการคือ

1. การให้ข่าวสาร (information)

- การให้ข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์และสภาพการณ์ในสังคมและโลก
- บอกให้ทราบถึงสัมพันธภาพแห่งอำนาจ
- ช่วยส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรม การปรับตัวและความก้าวหน้า

2. การประสานสัมพันธ์ (correlation)

- อธิบาย แปลความ และวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับความหมายของเหตุการณ์และข่าวสาร

- ให้ความสนับสนุนแก่อำนาจหน้าที่และปทัสสถานที่ยอมรับกันแล้ว
- ทำให้เกิดกระบวนการสังคมกรรม (socializing)
- ประสานกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน
- ทำให้เกิดความยินยอมพร้อมใจกัน (consensus)
- จัดระเบียบอะไรก่อนหลังและบอกให้รู้ว่าสถานการณ์ทางสังคม อะไร

สำคัญกว่าอะไร

3. ความต่อเนื่อง (continuity)

- แสดงออกซึ่งวัฒนธรรมหลักและยอมรับวัฒนธรรมรวมทั้งพัฒนาการของวัฒนธรรมใหม่
 - ก่อให้เกิดและธำรงไว้ซึ่งค่านิยมพื้นฐานของคนทั่วไป (commonality of values)
4. ความบันเทิงเริงรมย์ (entertainment)
 - ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และ วิธีการพักผ่อนหย่อนใจ
 - ลดความตึงเครียดทางสังคม
 5. การระดมสรรพกำลัง (mobilization)
 - วรรณคดีด้านการเมือง สงคราม การพัฒนาทางเศรษฐกิจ การทำงานและบางครั้งการศาสนา เพื่อวัตถุประสงค์ของส่วนรวม

หน้าที่ของสื่อมวลชนตามความคิดของผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเผยแพร่ (The Perspective of the " Advocate " on Media Functions)

ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเผยแพร่ได้แก่ นักโฆษณา นักประชาสัมพันธ์ นักสื่อสารการเมืองและธุรกิจ (political and business communicators) นักบรรณคดี ฯลฯ ซึ่งทำงานให้หน่วยงานต่าง ๆ บุคคลเหล่านี้มีความต้องการให้สื่อมวลชนทำหน้าที่ต่อไปนี้ให้แก่ตนหรือหน่วยงานของตน

1. หน้าที่ในการให้ข่าวสาร (Information)
 - เผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายและกิจกรรมขององค์การ
 - ให้ข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง
 - จัดลำดับก่อนหลังตามผลประโยชน์ของผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเผยแพร่
 - ให้ข่าวสารและดึงดูดความสนใจประชาชนในกิจการการโฆษณา
 - ให้การศึกษาโดยตรง และ การบรรณคดีข่าวสารแก่ประชาชน
2. หน้าที่ในการตีความ (Interpretation)
 - ตีความข่าวสารและเหตุการณ์ตามวัตถุประสงค์ของนักเผยแพร่

- สร้างความคิดเห็น ทำการประชาสัมพันธ์ และสร้างภาพพจน์สนับสนุน
องค์การ

- วิพากษ์วิจารณ์คู่แข่งขององค์การของนักเผยแพร่

3. หน้าที่ในการแสดงออก (Expression)

- ให้การสนับสนุนความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ หลักการขององค์การ
- ช่วยพัฒนาสำนึกในการเป็นสมาชิกองค์การ เช่น พรรคการเมือง ชนชั้น

และกลุ่ม

4. หน้าที่ในการระดมความร่วมมือ (Mobilization)

- กระตุ้นความสนใจ ความเกี่ยวข้อง และความสนับสนุนของประชาชนต่อ
องค์การ

- จัดและแนะนำกิจกรรมแก่สมาชิกองค์การหรือผู้ตาม (followers)
- พยายามจูงใจและเปลี่ยนพฤติกรรมของคน
- การหาทุน
- มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้บริโภครวมโดยการโฆษณาสินค้า

ในขณะที่ทัศนะของนักวิชาชีพ หรือผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อมวลชน จะแตกต่างจาก
บทบาทหน้าที่ที่พึงประสงค์ตามมุมมองของสังคม ได้แก่

1. การจัดเสนอข่าวสาร (information provision)

- รวบรวมข่าวสารที่ผู้รับสารเกี่ยวข้องหรืออาจสนใจ
- เลือกประมวล (processing) และเผยแพร่ข่าวสารเหล่านั้น
- ให้ความรู้และการศึกษาแก่สาธารณชนทั่วไป

2. การแปลความหมาย

- แสดงออกซึ่งความคิดเห็นของฝ่ายบรรณาธิการ
- ให้ข่าวสารที่เป็นภูมิหลังและข้อวิพากษ์วิจารณ์
- ทำหน้าที่เป็นผู้คอยติชมหรือคอยเฝ้าดู (watchdog) ผู้มีอำนาจหน้าที่

ที่บ้านเมือง

- สะท้อนหรือแสดงออกซึ่งสาธารณสมบัติเป็นเวทีแสดงออกและแลกเปลี่ยนทัศนคติที่ต่างกัน

3. การแสดงออกทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

- สะท้อนและแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมและค่านิยมหลักระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น

- เป็นปากเสียงให้กับวัฒนธรรมและค่านิยมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

4. การบันเทิงเริงรมย์ (entertainment)

- สร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้รับสารด้วยการละเล่นสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน เป็นต้น

5. การระดมสรรพกำลัง

- โฆษณาสินค้าหรือโฆษณาชวนเชื่อให้กับผู้ให้บริการที่เป็นลูกค้า

- รณรงค์เพื่อหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง

- เพิ่มปริมาณผู้รับสารและจัดหาวิธีการใช้สื่อแบบใหม่ ๆ ในการรับสาร

หน้าที่ของสื่อมวลชนตามความคิดของมวลชนผู้รับสาร

1. หน้าที่ในการให้ข่าวสาร

- ค้นหาเหตุการณ์ต่าง ๆ และสถานการณ์ต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวสังคมและโลก

- ให้คำแนะนำในการปฏิบัติ ในการแสดงความคิดเห็น และการตัดสินใจ

- สนองตอบความอยากรู้อยากเห็นและความสนใจทั่วไป

- ให้การเรียนรู้และการศึกษาด้วยตนเอง

- ให้ความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัย

2. หน้าที่ในการสร้างเอกลักษณ์ของบุคคล (Personal Identity)

- สนับสนุนค่านิยมส่วนตัวของบุคคล

- ให้รูปแบบต่าง ๆ ของการแสดงพฤติกรรม

- ให้แบบอย่างของบุคคลที่มีคุณค่า

- ทำให้บุคคลเข้าใจตนเองมากขึ้น
1. หน้าที่ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
(Integration and Social Interaction)
- ทำให้สามารถเข้าใจสถานการณ์และความรู้สึกของคนอื่น ก่อให้เกิดความเข้าใจทางสังคม
 - สนับสนุนให้เข้ากับคนอื่นได้และมีสำนึกของการเป็นสมาชิกกลุ่ม
 - เป็นพื้นฐานสำหรับการสนทนาและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
 - เป็นเพื่อนแทนเพื่อนในชีวิตจริง
 - ช่วยให้บริการสุขภาพทางสังคม
 - ทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว เพื่อนฝูง และสังคม
4. หน้าที่ด้านความบันเทิง (Entertainment)
- ทำให้หลีกหนีหรือปลีกตัวออกจากปัญหาต่าง ๆ
 - ทำให้ได้รับการพักผ่อนหย่อนใจ
 - ช่วยในการฆ่าเวลา
 - ทำให้ผ่อนคลายอารมณ์
 - ช่วยกระตุ้นความต้องการทางเพศ

แนวคิดในส่วนนี้ จะนำมาใช้ศึกษาความคาดหวังในการแสดงบทบาทของสื่อวิทยุท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยได้ใช้กลุ่มต่าง ๆ ตามแนวคิดเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่มตัวอย่าง เพื่อศึกษาถึงความคาดหวังของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อทั้งหมด เพื่อที่จะได้นำบทบาทที่เป็นความคาดหวังเหล่านี้มาเปรียบเทียบกับบทบาทที่เป็นจริงว่ามีความเหมือน หรือ ความต่างกันอย่างไร

เพราะสื่อมวลชนมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำในฐานะสถาบันหนึ่งที่ต้องสนองความจำเป็นต่อสังคมทั้งในด้านความต่อเนื่อง การรักษาระเบียบ กฎเกณฑ์ การรวมเอกภาพ การกระตุ้นเตือนและการปรับตัว ดังนั้น เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ใด ๆ ในสังคม สื่อมวลชน

จึงเป็นสถาบันหนึ่งที่จะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขวิกฤติการณ์นั้น ๆ ดังเช่นวิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดขึ้นในประเทศไทย ซึ่งสื่อมวลชนได้แสดงบทบาทหน้าที่ในหลายมิติได้แก่

1. การให้ความรู้และรณรงค์ จากการวิจัยของสถาบันพัฒนาการหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย โดยการเปรียบเทียบจำนวนเรื่องเกี่ยวกับป่าไม้ที่ลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และมติชนระหว่างเดือนมกราคม - กรกฎาคม 2524 กับ 2534 พบว่ามีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับป่าไม้มากขึ้น (ไทยรัฐจาก 5 ชั้น เป็น 28 ชั้น และ มติชนจาก 4 ชั้น เป็น 25 ชั้น) ซึ่งการนำเสนอนั้นมิได้มุ่งเฉพาะข่าวสารประเด็นความขัดแย้งเท่านั้น แต่ได้นำเสนอเนื้อหาในแง่ความรู้และการรณรงค์ด้วย

2. สร้างจิตสำนึกและกระตุ้นให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ ด้วยการนำเสนอข่าวสารที่มีทิศทางชัดเจนขึ้น สะท้อนมุมมองใหม่ (พรศักดิ์ เหล่ากิจไพศาล , 2534)

3. ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมรู้เห็นในการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กิตติ สมานไทย , 2533)

4. เป็นองค์กรที่มีหน้าที่คอย และ รongรับสนับสนุนในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยถือว่ารัฐมีหน้าที่ที่ต้องทำให้ประชาชนอยู่แล้ว(ชรรชัย บุนปาน , 2537)

5. แสวงหาข้อเท็จจริงให้กับรัฐบาล เพื่อใช้ในการตัดสินใจที่ถูกต้อง และสมควรดังเช่นในเหตุการณ์การสร้างเขื่อนเขื่อนหาลาน (วันชัย ตันติวิทยพิทักษ์ , 2533)

อย่างไรก็ตามการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนไทยในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ยังมีความเหลื่อมห่างกับบทบาทหน้าที่ตามมุมมองของสังคม อาทิ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ ได้เสนอแนวคิดในการใช้สื่อเพื่อการแก้ปัญหาในระดับความคิด ความเข้าใจ และจิตสำนึกของคน (กาญจนา แก้วเทพ , 2534) ไว้ดังนี้

1. การใช้สื่อเป็นกลไกสำคัญในการกระจายข้อมูลความจริง และเป็นกลไกสาธารณะในการเฝ้ามองและระแวดระวังต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม คือมีบทบาทในด้านการ

เป็นสุนัขเฝ้ายาม (watchdog) หรือเป็นผู้ตรวจสอบว่ามีประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ หรือสังคมหรือไม่

2. การสร้างความเข้าใจใหม่ ๆ เกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยา (Eco-System) โดยให้ความรู้พื้นฐานแก่ผู้บริหาร ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ

3. กระตุ้นให้ผู้บริหารตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเป็นผู้ให้ความรู้แก่ผู้บริหารเข้าใจว่าการกระทำเล็ก ๆ น้อย ๆ อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้

4. การใช้สื่อในการสร้างจริยธรรมแบบใหม่ (New Morality) ในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ นั่นคือแนวคิดที่ว่ามนุษย์จะต้องดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกลมกลืนและเกื้อกูลต่อธรรมชาติ อันเป็นหลักสำคัญของพุทธศาสนา ซึ่งจะสนับสนุนให้เกิดระบบการผลิตและการบริโภคภายในระบบเศรษฐกิจแบบที่มีความสมดุลย์ทางสิ่งแวดล้อม (Steady- state Economy)

โสภณ สุภาพงษ์ (2535) ได้กล่าวถึง การใช้สื่อในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับปฏิบัติการ ไว้ดังนี้

1. การใช้สื่อร่วมกับกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่มีภารกิจหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นองค์การพัฒนาเอกชน (อพช.) หรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นมาใหม่ เช่น ชมรมสิ่งแวดล้อม มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่า หรือสมาคมสร้างสรรค์ไทย ในการเป็นแหล่งข้อมูลหรือให้ความคิดริเริ่มในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งอาจประสานงานกับภาคธุรกิจที่มีกำลังเงินมากในการจัดทำสื่อเพื่อเผยแพร่ต้นเหตุ และวิธีการแก้ไขปัญหาในระดับปัจเจกบุคคล และสังคม

2. การใช้สื่อเพื่อเป็นแกนกลางในการปฏิบัติการทางสังคม (Social praxis) โดยเฉพาะเมื่อมีประเด็นปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญเกิดขึ้นในสังคม เช่น มีการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ซึ่งต้องทำลายป่า และ ชีวิตของสัตว์ป่าเป็นจำนวนมาก สื่อก็เคลื่อนไหวนำระดมความช่วยเหลือของฝ่ายต่าง ๆ และผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหา

เช่น การขอประชามติ (Public Hearing) ในกรณีที่มีการตัดสินใจเรื่องสำคัญ ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

3. การใช้สื่อในการรณรงค์เผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อช่วยในการเปลี่ยนแปลงองค์รวมความรู้สึกนึกคิดของคนต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หรือวิถีที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพอเหมาะ

สุวิทย์ ยอดมณี (2533) ได้กล่าวว่า การกระตุ้นให้ประชาชนมีจิตสำนึก ให้เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมนั้นต้องอาศัย "สื่อมวลชน" ซึ่งเปรียบเหมือนกุญแจสำคัญ ซึ่งมีบทบาทในการรณรงค์อย่างมากคือ

1. ให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน ชี้ให้เห็นปัญหาและร่วมกันรณรงค์
2. ชักชวนให้ประชาชนร่วมกันรณรงค์ และปลูกจิตสำนึกของประชาชน
3. ให้การศึกษาและแนะวิธีการแก้ปัญหา
4. ชี้ให้เห็นถึงตัวอย่างที่ดี ซึ่งจะให้ผล 2 ประการคือ ยกย่องตัวอย่างที่ดี และเป็นแนวทางให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม
5. ชี้ให้เห็นตัวอย่างที่ไม่ดี โดยกระตุ้นให้รัฐบาลดำเนินเรื่องแก้ไขโดยเร็ว

กัลยา โสภณพานิช(2533) มีความเห็นว่า สื่อมวลชนควรมีบทบาทในการสื่อสารข้อมูลให้เข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมายในทุกระดับชั้น โดยรัฐบาลเป็นแหล่งข้อมูลที่ต้องการในการให้ข่าวสารแก่สื่อมวลชน รวมถึงนโยบายที่ชัดเจนและต่อเนื่อง

ชิตพงษ์ ไชยวสุ(2533) กล่าวว่าในเรื่องของสิ่งแวดล้อม สื่อมวลชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องต้องมีความรู้ และการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และสื่อมวลชนควรมีส่วนผลักดันให้รัฐบาล นักการเมือง ข้าราชการประจำร่วมมือกันรณรงค์ นอกจากนี้การเสนอข่าวของสื่อมวลชน ควรจะเป็นการเสนอภาพทางบวก จะช่วยกระตุ้นให้ประชาชนมีจิตสำนึกพฤติกรรมในทางที่ดี และควรยกย่องคนทำดี เพื่อเป็นการกระตุ้นให้คนทำดีมากขึ้น

วิลาสินี พิพิธกุล (2537)กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยง โดยเฉพาะในกรณีโรงไฟฟ้าพลังนิวเคลียร์ว่า สื่อมวลชนควรทำหน้าที่ให้ความรู้และการศึกษาแก่ประชาชนในประเด็นดังกล่าวให้มากขึ้น ให้ประชาชนเข้าใจถึงระบบการทำงานของโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ และความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน

จากแนวคิดและความคาดหวังของนักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม นักวิชาการด้านสื่อมวลชน และผู้รณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยได้นำมากำหนดบทบาทที่จะใช้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์การทำหน้าที่ของสถานีวิทยุท้องถิ่น เพื่อที่จะพิจารณาว่า นอกจากบทบาทหน้าที่พื้นฐานตามแนวคิดทฤษฎี "หน้าที่นิยม" แล้ว สื่อวิทยุท้องถิ่นสามารถกระทำบทบาทที่สื่ออื่นเคยกระทำ หรือ กระทำบทบาทที่เป็น "อุดมคติ" ได้หรือไม่ ดังนั้น บทบาททั้งหมดที่นำมาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ ได้แก่

1. บทบาทในการนำเสนอข่าวสาร ซึ่งหมายถึงการรายงานเหตุการณ์ สถานการณ์ หรือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ
2. บทบาทในการให้ความสนับสนุนร่วมมือ อันเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการประสานกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน
3. บทบาทในการให้ความรู้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และ การศึกษาด้วยตนเอง
4. บทบาทในการสร้างสถานภาพทางสังคม โดยเผยแพร่เกียรติคุณของบุคคลให้เป็นที่ยอมรับกันในสังคมมากขึ้น โดยอาศัยการเผยแพร่ผ่านทางสื่อมวลชน
5. บทบาทในการเฝ้าระวัง โดยทำหน้าที่เป็นสอดส่อง หรือ สังเกตการณ์เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อม เพื่อกระจายข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบ รวมถึงหาวิธีป้องกันอันตราย และ ทำหน้าที่ผู้คอยดิชม หรือ คอยเฝ้าดู (watchdog) ผู้มีอำนาจหน้าที่ในบ้านเมือง

6. บทบาทในการกระตุ้นจิตสำนึก โดยสื่อควรกระตุ้นให้ผู้รับสารตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเป็นผู้สร้างความเข้าใจแก่ผู้รับสารว่าการกระทำเล็กๆ น้อย ๆ อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้ (กาญจนา แก้วเทพ , 2534)

7. บทบาทหน้าที่ในการเป็นเวทีให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นย้อนกลับ ซึ่งในปัจจุบันที่เทคโนโลยีการสื่อสารมีความเจริญก้าวหน้า การติดต่อแบบสองทางระหว่างผู้ส่งกับผู้รับเป็นไปได้อย่างสะดวกมากขึ้น ทำให้สื่อมวลชนน่าจะแสดงบทบาทได้มากขึ้น ในการเป็นช่องทางให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น

8. บทบาทหน้าที่ในการเป็นแกนนำในการเคลื่อนไหว เป็นการใช้สื่อเพื่อเป็นแกนกลางในการปฏิบัติการทางสังคม โดยเฉพาะเมื่อมีประเด็นปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม สื่อก็เคลื่อนไหวระดมความช่วยเหลือของฝ่ายต่าง ๆ และผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหา (โสภณ สุภาพงษ์, อ่างแล้ว)

9. บทบาทในการให้แนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

10. บทบาทในการเป็นผู้นำสังคม เสนอแนวคิดและวิธีการในการแก้ไขปัญหา เช่น การสร้างจริยธรรมแบบใหม่ในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ (กาญจนา แก้วเทพ , อ่างแล้ว)

เพื่อให้การวิเคราะห์สามารถกระทำได้ชัดเจนมากขึ้น ผู้วิจัยจึงได้จัดกลุ่มบทบาทเหล่านี้ออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มที่ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์การแสดงบทบาทแบบ Journalistic

- บทบาทในการนำเสนอข่าวสาร
- บทบาทในการเฝ้าระวัง

2. กลุ่มที่ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ด้วยแนวคิด Knowledge Attitude Practice

(KAP) เพื่อพิจารณาว่า บทบาทของสื่อที่แสดงผ่านเนื้อหาของรายการ มีสัดส่วนของการให้ความรู้ การสร้างจิตสำนึก และ การนำไปปฏิบัติมากน้อย อย่างไร โดยจะพิจารณาจาก 3 บทบาทคือ

- บทบาทในการให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการอนุรักษ์
- บทบาทในการสร้างสำนึกสาธารณะ
- บทบาทในการให้แนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

3. กลุ่มที่ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์แบบการแสดงบทบาทเชิงรับ และ บทบาทเชิงรุก (Passive vs Active)

- บทบาทในการให้ความสนับสนุนร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น (passive)
- บทบาทในการให้สถานภาพ (passive)
- บทบาทในการเป็นผู้นำสังคม ในการเสนอแนวคิดและวิธีการในการแก้ไขปัญหา (active)
- บทบาทในการเป็นแกนนำในการเคลื่อนไหว เพื่อการอนุรักษ์ฯ (active)

4. กลุ่มการวิเคราะห์แบบการเป็นเวทีให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นแบบย้อนกลับ

จากเกณฑ์วิเคราะห์การแสดงบทบาทข้างต้น เมื่อพิจารณาจากบทบาทปัจจุบันที่สื่อมวลชนกระทำอยู่ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนท้องถิ่น และ การทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น จะพบว่า มีบางบทบาทที่สื่อมวลชนได้กระทำอยู่แล้ว อาทิ จากการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของนิตยสาร " สารคดี " ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของสุชาติดา มิตรรามัญ (2538) พบว่า นิตยสารสารคดีได้กระทำบทบาทหน้าที่ในการให้

การศึกษา ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตสัตว์มากที่สุด รองลงมา คือ บทบาทในการให้ข่าวสาร การเสนอแนะ หรือ ชักจูงใจ และมีการทำหน้าที่ในการกระตุ้นเร้า และระดมสรรพกำลังให้เกิดความเคลื่อนไหวในสังคมเป็นการแสดงบทบาทในลำดับท้าย

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นว่าการแสดงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในส่วนของท้องถิ่น หรือ ในส่วนของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น ยังคงเป็นบทบาทที่เป็นบทบาทพื้นฐานตามแนวทฤษฎีของฮาโรลด์ ลาสเวลด์ ในขณะที่นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ และนักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมของไทย มีความคาดหวังให้สื่อมวลชนแสดงบทบาทที่ซับซ้อนมากกว่าที่เป็นอยู่ ดังนั้น งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้นำเกณฑ์การวิเคราะห์การแสดงบทบาทของสื่อวิทยุท้องถิ่น มาแบ่งเป็น 2 ระดับคือ

1. การแสดงบทบาทระดับพื้นฐาน เป็นการแสดงบทบาทที่ไม่ซับซ้อน ใช้ทรัพยากรในการดำเนินการไม่มาก และ ปัจจุบันสื่อมวลชนมีการกระทำอยู่บ้างแล้ว ได้แก่ บทบาทในการให้ข่าวสาร บทบาทในการให้ความรู้ ความเข้าใจ และ บทบาทในการสร้างจิตสำนึก การให้แนวทางปฏิบัติ
2. การแสดงบทบาทที่สูงขึ้น เป็นบทบาทที่ต้องใช้ทรัพยากรในการดำเนินการมากกว่าการแสดงบทบาทระดับพื้นฐาน จึงเป็นบทบาทที่สื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อวิทยุกระจายเสียงยังไม่ค่อยกระทำ ได้แก่ บทบาทในการเฝ้าระวัง บทบาทในการให้สถานภาพ การให้ความสนับสนุนร่วมมือ บทบาทในการเสนอแนวคิดในการแก้ปัญหา บทบาทในการเป็นแกนนำในการเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และบทบาทในการเป็นเวทีให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นย้อนกลับ

การแสดงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในปัจจุบันที่ได้กระทำไปแล้ว หรือ กำลังกระทำอยู่ในเรื่องของการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ นับว่ายังมีความแตกต่างจากบทบาทหน้าที่ที่เป็นความคาดหวังของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสื่อ

อยู่ในหลายประเด็น อาทิ มีความคาดหวังให้สื่อเป็นกลไกสาธารณะในการเฝ้ามอง และ
 ระวังระวังต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่สื่อสามารถกระทำหน้าที่ได้เพียงเป็นผู้แจ้งข่าวสาร
 ตามเหตุการณ์ที่ปลายเหตุเท่านั้น ความคาดหวังให้สื่อเป็นแกนกลางของการปฏิบัติ
 การทางสังคม ซึ่งสื่อยังทำหน้าที่เป็นเพียงผู้สนับสนุนร่วมมือ การให้ความรู้ความเข้าใจ
 ในแง่มุมที่ลึกซึ้งในขณะที่สื่อเองยังมีมุมมองแต่เพียงผิวเผิน หรือการสร้างจริยธรรมแบบ
 ใหม่ในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ที่สื่อยังไม่ได้กระทำเลย ทั้งนี้เป็น
 เพราะการแสดงบทบาทแต่ละอย่างนั้น มีความซับซ้อนในการปฏิบัติแตกต่างกันออกไป
 ต้องการทรัพยากรในการปฏิบัติมากน้อยไม่เท่ากัน อาทิ การแสดงบทบาทเป็นผู้นำ
 เสนอข่าวสาร สถานีวิทยุฯ อาจจะทำเพียงแต่ให้นักจัดรายการตัดข่าวจากหนังสือพิมพ์ หรือ
 วารสารที่ดีพิมพ์บทความเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมานำเสนออีกเพียงพอแล้ว แต่หากต้องการ
 แสดงบทบาทในการเป็นช่องทางสื่อสารย้อนกลับ ทางสถานีฯ จะต้องจัดหาอุปกรณ์
 สื่อสารให้เพียงพอ เพื่อให้แน่ใจว่าความคิดเห็นที่สถานีฯ จะนำไปสื่อสารต่อยังผู้มีหน้าที่
 รับผิดชอบ จะต้องเป็นความคิดเห็นที่มาจากประชาชนจริง ๆ นอกจากนี้ยังต้องใช้
 ทรัพยากรบุคคลจำนวนหนึ่งในการรวบรวมความคิดเห็นต่าง ๆ อีกด้วย ซึ่งการวิจัยครั้ง
 นี้ จะทำการวิเคราะห์ในมุมมองของผู้ส่งสารด้วยว่า บทบาทใดมีความยากง่ายในการ
 ปฏิบัติต่างกันอย่างไร

2. ทฤษฎีองค์กร

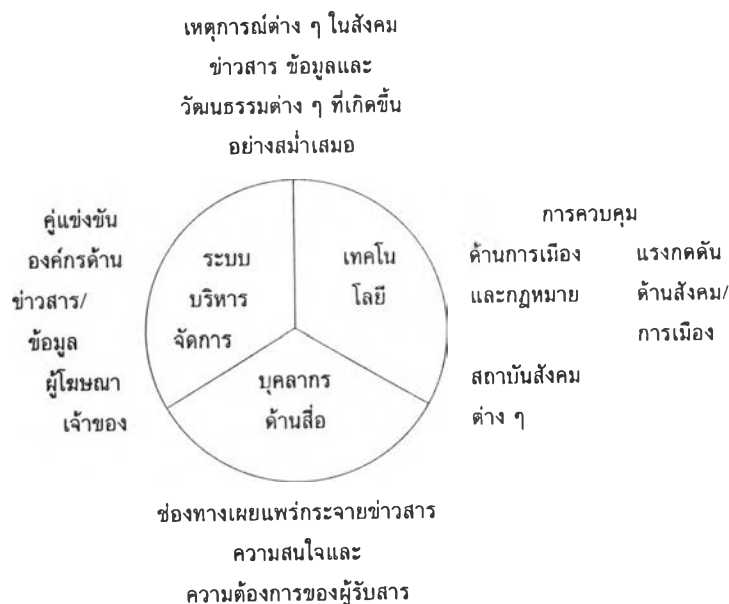
การที่สื่อมวลชนหนึ่ง ๆ จะสามารถแสดงบทบาทหน้าที่ของตนได้ดีเพียงใดนั้น
 องค์กรประกอบสำคัญประการหนึ่ง คือ แรงบีบบังคับต่าง ๆ ทั้งที่เกิดจากการควบคุมภายใน
 ในสื่อเอง คือต้องไม่เสนอเนื้อหาที่ขัดแย้งกับองค์กร บุคคลผู้อยู่ในฐานะผู้สื่อสารกับมวลชน
 ย่อมจะต้องปฏิบัติงานอยู่ภายใต้กรอบนโยบายขององค์กรที่ตนสังกัดอยู่ และ เนื่องจาก
 จากองค์กรสื่อมวลชนเองก็ถูกกำหนดให้ปฏิบัติงาน หรือ ผลิตผลงานของตนออกมาภายใต้

ได้กรอบของสถาบันอื่น ๆ ในสังคม จึงเปรียบเสมือนว่า ทุก ๆ ส่วนในสังคมได้ทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมอีกต่อหนึ่ง

Gerbner (1969) ได้กล่าวว่า การดำเนินงานของผู้เป็นนักสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะการคัดเลือกประเด็นข่าวสารต่าง ๆ นั้น ส่วนหนึ่งแรงกดดันมาจากปัจจัยภายนอกที่มีอำนาจ (external power rules) เช่น ลูกค้าย หรือ ผู้โฆษณา (advertisers) คู่แข่ง (competitors especially legal and political) ตลอดจนสถาบันอื่น ๆ และ ผู้รับสาร เป็นต้น

Engwall (1978) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่าองค์กรสื่อนั้นมีปัจจัยภายในองค์กร ซึ่งถือเป็นแบบแผนการทำงาน (work cultures) 3 อย่าง ได้แก่ การทำหน้าที่บริหาร (Management) การปฏิบัติงานตามลักษณะวิชาชีพ (Media Professional) และ เทคนิค (Technical) ที่มักจะนำเสนอเนื้อหาที่ตนคิดว่าน่าสนใจที่สุด โดยสื่อมักทำหน้าที่จัดวางโครงสร้างความเป็นจริงเอาไว้ก่อน เพื่อที่จะให้เป็นไปในทิศทางที่ตอบสนองความต้องการ และ ผลประโยชน์ของตัวเอง

Denis McQuail (1983) ได้กล่าวสรุปถึงการกระทำบทบาทหน้าที่ของผู้เป็นนักสื่อสารมวลชน เช่น การคัดเลือกประเด็นข่าวสารแก่ผู้รับสารว่า ถูกแวดล้อมไปด้วยปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยภายในองค์กรที่ตนเองสังกัดอยู่ (Media organization) ที่มีส่วนกำหนดการกระทำบทบาทหน้าที่ของผู้ทำงานในองค์กรนั้นโดยตรง และปัจจัยภายนอกองค์กรที่สามารถส่งผลกระทบต่อการกระทำบทบาทหน้าที่ของผู้เป็นสื่อสารมวลชนได้ นั่นคือ สถานภาพของสถาบันสื่อมวลชนโดยรวม ดังแผนภูมินี้

จากการศึกษาเกี่ยวกับการกระทำบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนไทยเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา พบว่า มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้บทบาทหน้าที่ที่สื่อมวลชนกำลังกระทำอยู่ ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งสามารถแบ่งเป็นปัจจัยภายใน และ ปัจจัยภายนอก ได้แก่

ปัจจัยภายใน

1. ทศนคติที่มีต่อการทำข่าวสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดกับนักสื่อสารมวลชนเอง ส่วนใหญ่เป็นธรรมเนียมเก่า ๆ ของวิชาชีพที่ยังมีผลกระทบกับค่านิยมของนักสื่อสารมวลชนได้แก่ (วิลาสินี พิพิธกุล , 2534)

1.1 มันไม่เป็นข่าว เว้นเสียแต่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นใหม่ นักสื่อสารมวลชนมักมีความกระหายที่จะเสาะหาประเด็นข่าวใหม่ ๆ ขึ้นมารายงานเสมอ จนทำให้มีศัพท์เรียกการรายงานข่าวชนิดนี้ว่า " โรคคั่งข่าวรายเดือน หรือ " issue-of-the-month-syndrome " ซึ่งทัศนคติเช่นนี้ ทำให้ปัญหาของสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยเวลาในการบ่มพักตัว และเป็นปัญหาที่แทรกซึมไปทุกส่วนต่าง ๆ ของสังคม กลับไม่ได้รับการมองว่าเป็นข่าว เพราะ " ไม่มีความ " ใหม่ "

1.2 มันไม่เป็นข่าว เว้นเสียแต่ว่าจะเกิดขึ้นเดี๋ยวนี้ นักสื่อสารมวลชนจำนวนมากยังมีทัศนคติว่าสิ่งที่จะเป็นข่าวได้ต้องเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและเห็นได้ในปัจจุบัน ดังนั้นปัญหาเรื่อง " โลกร้อนขึ้น " จึงขายไม่ได้กับสื่อมวลชนที่เน้นการรายงานข่าวเช่นนี้

1.3 โรคชอบทำให้ข่าวสั้น สิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ค่อนข้างซับซ้อนและต้องอาศัยเวลาในการติดตาม ตลอดจนการเรียบเรียงให้เป็นเนื้อข่าวเดียวกัน เพราะมักมีที่มาจากแหล่งข่าวหลายด้าน และถูกมองได้หลายแง่มุม ข่าวสิ่งแวดล้อมจึงจำเป็นต้องใช้เนื้อที่ในการรายงานข่าวในทุกสื่อมากกว่าข่าวประเภทอื่น ซึ่งผู้นำเสนอมักถูกขอร้องให้เสนอให้กระชับกว่านี้ ซึ่งการทำข่าวให้สั้นนี้ มีผลทำให้เกิดข่าวซึ่งรายงานแต่สิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว และเป็นเหตุการณ์ทั่วไป ข่าวซึ่งประกอบด้วยปัญหาหรือประเด็นเดียว และข่าวซึ่งไม่ได้ทำหน้าที่ของผู้วิเคราะห์ หรือผู้ชี้ภัยต่าง ๆ ให้แก่ประชาชน

2. มุมมองต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เสน่ห์ จามริก กล่าวว่า สื่อมวลชนมองการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไปที่วัตถุมากเกินไป เช่น ต้นไม้ , พันธุ์พืช ซึ่งแท้จริงแล้ว ป่าในเมืองไทยแยกออกจากคนไม่ได้ สื่อควรจับประเด็นให้ลึกซึ้ง

3. ความเป็นกลางในการเสนอข่าว สังคมมองว่า สื่อมวลชนควรเสนอข่าวทั้งแง่บวกและแง่ลบ และเสนอหลายแง่มุมหลายแหล่งข่าว ให้ประชาชนตัดสินใจเองว่าใครผิด ใครถูก

4. นโยบายของแต่ละองค์กร เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อการทำงานของนักสื่อสารมวลชน ซึ่งจะเป็นกรอบความคิดในการปฏิบัติงาน อาทิ การตัดสินใจในการเลือกข่าว ลักษณะการนำเสนอข่าวประเภทต่าง ๆ การให้ลำดับความสำคัญแก่ข่าวแต่ละประเภท เป็นต้น ฯ

5. ความรู้ สื่อมวลชนจะมีความรู้จำกัดในเรื่องของประเด็นสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ทำให้ไม่สามารถให้ความรู้แก่ประชาชนผู้รับสารในแนวลึกได้ ทำได้เพียงรายงานกระแสข่าวตามปลายเหตุ (ชรรค์ชัย บุนปาน , 2537)

6. วัฒนธรรมการทำข่าว นักข่าวจะต้องทำงานแข่งกับเวลาในแต่ละวัน เพื่อเสนอข่าวที่ทันต่อเหตุการณ์ ในขณะที่ข่าวสิ่งแวดล้อมต้องใช้เวลาในการศึกษา ทำความ

เข้าใจในรายละเอียด ต้องนำเสนอจากมุมมองของคนหลายกลุ่ม ทำให้ต้องใช้เวลาในการเตรียมข่าวมาก

ปัจจัยภายนอก

1. การแข่งขัน เนื่องจากสื่อมวลชนอยู่ในสภาวะแข่งขันกัน สื่อมวลชนจะต้องเลือกข่าวในลักษณะที่ประชาชนสนใจมากที่สุด เช่นข่าวการเมือง ข่าวอุบัติเหตุ ดังนั้นประเด็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจึงถูกเลือกเป็นอันดับรองลงไป (สุวิทย์ ยอดมณี)
2. อำนาจรัฐ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ คือ วิทยุและโทรทัศน์ในเมืองไทยเป็นของรัฐบาลทั้งหมด จึงแสดงบทบาทคัดค้านนโยบายของรัฐบาลไม่ได้ หรือเป็นไปอย่างจำกัด แต่ต้องเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์ให้แก่รัฐบาล (พรศักดิ์ เหล่ากิจไพศาล , 2534)
3. แหล่งข่าว แหล่งข่าวบางแหล่ง โดยเฉพาะแหล่งข่าวราชการ ไม่สามารถให้ข้อมูลแก่นักข่าวได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากมีระเบียบวินัยบังคับ (พรศักดิ์ เหล่ากิจไพศาล)

ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกเหล่านี้ น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องต่อการแสดงบทบาทของสถานีวิทยุท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อาทิ บทบาทในการให้ความรู้ หากบุคลากรของสถานี ฯ มีความรู้จำกัดในเรื่องของประเด็นสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ก็จะไม่สามารถให้ความรู้แก่ประชาชนผู้รับสารได้ และจะทำได้เพียงรายงานกระแสข่าวตามปลายเหตุเท่านั้น (ชรรค์ชัย บุนปาน , อ่างแล้ว) หรือการแสดงบทบาทในการให้ความสนับสนุนร่วมมือ ถึงแม้ว่าสถานี ฯ จะมีนโยบายในการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ และ ชุมชน แต่เนื่องจากรายได้หลักของสถานี ฯ มาจากการขายเวลา ดังนั้นการให้ความร่วมมือแบบไม่คิดค่าตอบแทนจึงไม่สามารถกระทำได้มากนัก

ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกองค์กร อันมีผลต่อการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชน ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เป็นแนวคิดพื้นฐานในการศึกษาว่าปัจจัยใดที่มีผลต่อการแสดงบท

บาทหน้าที่ต่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของสื่อวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น และปัจจัยใดมีผล
มากน้อยกว่ากัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ฤดีมาส ปางพุฒิพงศ์ (2534) ศึกษาบทบาทของหนังสือพิมพ์ในการประสานประโยชน์ระหว่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศึกษากรณีการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โดยได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาจากกลุ่มประชากรที่ใช้เป็นหนังสือพิมพ์รายวันหรือรายมากกว่า 1 วัน แต่ไม่เกิน 1 สัปดาห์ จำนวน 10 ชื่อฉบับ ระหว่างการดำเนินการตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยแบ่งคุณลักษณะของเนื้อหาไว้เป็น 3 ประเภทคือ เนื้อหาที่สนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เนื้อหาที่สนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเนื้อหาที่แสดงถึงการประสานประโยชน์ระหว่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานกับการอนุรักษ์ พบว่า หนังสือพิมพ์เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตในแง่ของการสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อหาอีก 2 ด้าน และนำเสนอเนื้อหาที่สนับสนุนการพัฒนาและการอนุรักษ์เพียงด้านใดด้านหนึ่งมากกว่า การแสดงเนื้อหาที่แสดงถึงการประสานประโยชน์ทั้งสองด้าน ทั้งนี้เกิดจากการกระแสของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม นโยบายของหนังสือพิมพ์ ความคิดเห็น หรือทัศนคติดั้งเดิมของนักข่าว แหล่งข่าวและความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว รวมทั้งความตระหนักในบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมของหนังสือพิมพ์ นอกจากนี้นโยบายของหนังสือพิมพ์แต่ละชื่อฉบับรวมทั้งกรอบความคิดเห็นของผู้สื่อข่าวเป็นตัวกำหนดทิศทางในการเสนอเนื้อหาทั้ง 3 ประเภท

ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว มาเป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของสื่อประเภทหนังสือพิมพ์ รวมถึงปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงบทบาทของสื่อดังกล่าว

จิรวรรณ กมลรัตนโยธิน (2536) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหา และความหมาย ของรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ในระหว่าง พ.ศ. 2532 -2534 ผลการวิจัย พบว่ารายการสารคดีสิ่งแวดล้อมที่ศึกษาทั้ง 6 รายการ คือ รายการฟ้าสีคราม น้ำใสใบเขียว พัทธกิจสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมไทย โลกสลบสี และสารคดีน้ำนั้น มีพัฒนาการทั้ง ในด้านปริมาณและคุณภาพของรายการและพบว่าวิธีแก้ไขปัญหที่รายการสารคดีสิ่งแวดล้อมเสนอแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มรณรงค์ทางสิ่งแวดล้อม กลุ่มปฏิรูป และกลุ่มเปลี่ยนระบบ ซึ่งผลการวิเคราะห์ว่าทกรรมในการนำเสนอวิธีการแก้ไขปัญหจะจัดอยู่ในกลุ่มรณรงค์ทางสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ส่วนรายการสารคดีสั้นนั้นเสนอวิธีการแก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ส่วนรายการสารคดียาวเสนอวิธีแก้ไขปัญหที่อยู่ในกลุ่มปฏิรูป และกลุ่มเปลี่ยนระบบมากที่สุด

ผู้วิจัยได้นำลักษณะการนำเสนอรายการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามงานวิจัยชิ้นนี้ มาใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์เนื้อหาของสถานีวิทยุท้องถิ่น

วิลาสณี พิพิฑกุล (2537) ได้ศึกษาบทบาทของหนังสือพิมพ์ในการสื่อสารเรื่อง ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมกรณีมลพิษจากโรงงานไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง โดยการวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ทั้งระดับชาติ และท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์แบบ เจาะลึกบรรณาธิการ นักข่าวและบุคคลที่ใกล้ชิดกับกรณีวิกฤติการณ์ดังกล่าว รวมทั้ง การสำรวจด้วยแบบสอบถาม จากการสุ่มเลือกชาวบ้านแม่เมาะจำนวน 90 ราย ผลการ ศึกษาสรุปได้ว่าหนังสือพิมพ์นำเสนอข่าวความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของราย งานเหตุการณ์ที่คืบหน้าไปแต่ละวัน โดยมุ่งสู่ประเด็นของความขัดแย้ง และผลกระทบ มากกว่าการนำเสนอประเด็นที่ให้ความรู้ ความเข้าใจ และสร้างความตระหนักในความ จำเป็นของการแก้ไขในระยะยาว มีผลให้สังคมตื่นตัวกับเหตุการณ์ความเสี่ยงเป็นครั้ง ๆ ไป ทั้งนี้พบว่า มีปัจจัยและเงื่อนไขทั้งภายใน และภายนอกองค์กรหนังสือพิมพ์ที่เป็นข้อ จำกัดในการสร้างประสิทธิภาพของการรายงานข่าวความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อมเช่น นโยบายการเลือกสรรและการกำหนดวาระข่าวสารของหนังสือพิมพ์ ประสิทธิภาพของ

นักข่าว ความจำกัดของข้อมูลข่าวสารและความขัดแย้งในบริบททางประวัติศาสตร์ระหว่างฝ่ายอนุรักษ์กับฝ่ายพัฒนาทางอุตสาหกรรม

ผู้วิจัยได้ใช้ลักษณะการนำเสนอข่าวความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อม และปัจจัยมาใช้เป็นพื้นฐานความรู้ในการวิเคราะห์รายการ และวิเคราะห์ปัจจัย

สุชาติ มิตรรามัญ(2538) ทำการศึกษาบทบาทหน้าที่ของนิตยสารสารคดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยวิเคราะห์เนื้อหาของนิตยสาร สารคดี ตั้งแต่ปี 2528 - 2537 และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกบรรณาธิการนิตยสารสารคดี 7 คน และผู้อ่านนิตยสารสารคดี 10 คน พบว่า นิตยสารสารคดีได้กระทำบทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตสัตว์ และ ธรรมชาติมากที่สุด รองลงมาคือบทบาทหน้าที่ในการให้ข่าวสาร การเสนอแนะ หรือ ชักจูงใจ และการกระตุ้นเร้า และ ระดมสรรพกำลังให้เกิดความเคลื่อนไหวในสังคมตามลำดับ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการแสดงบทบาทหน้าที่ได้แก่ ปัจจัยภายในคือ นโยบาย หรือ กรอบแนวเนื้อหาที่ทางผู้จัดทำกำหนด ข้อจำกัดในการขาดแคลนวัตถุดิบในการผลิตทั้งข้อมูลและบุคคล ข้อจำกัดในการถ่ายภาพสัตว์ ธรรมชาติ ที่ต้องใช้เงินลงทุนสูง ความเร่งรัดในการผลิต ส่วนปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการกระทำบทบาทหน้าที่ได้แก่ ความต้องการของผู้อ่าน กระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการแข่งขันกับสื่ออื่น ๆ ซึ่งผลจากการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้นำมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดบทบาทที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่น

ดนยา อัชชนก (2538) ศึกษาเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นรายวันจังหวัดเชียงใหม่กับการกำหนดวาระข่าวสารการพัฒนาให้แก่ชุมชน เพื่อศึกษาปริมาณการนำเสนอข่าว

สารการพัฒนารูปแบบหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น และ เปรียบเทียบการให้ความสำคัญต่อหัวข้อข่าวสารการพัฒนารูปแบบที่จัดโดยประชาชนผู้อ่าน ผลการวิจัยพบว่า หนังสือพิมพ์ที่มีเจ้าของเป็นคนท้องถิ่น มีการนำเสนอหัวข้อข่าวสารการพัฒนารูปแบบในปริมาณมากกว่าหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่อยู่ในเครือของหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงบทบาทหน้าที่

พรสุรีย์ ธนะศรีสีบวงศ์ (2534) ศึกษาถึงกระบวนการคัดเลือกข่าวโทรทัศน์ ศึกษาเฉพาะกรณีสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการคัดเลือกข่าวโทรทัศน์นั้น มีความแตกต่างกันไปตามประเภทของข่าวขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่

1. ปัจจัยด้านบุคลิกลักษณะเฉพาะตัวและภูมิหลังของนักข่าว
2. ปัจจัยในเรื่องของความกดดันของเวลาและข้อจำกัดของสถานี
3. ปัจจัยทางด้านนโยบายและวัตถุประสงค์ของสถานี
4. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจการแข่งขัน
5. ปัจจัยทางการเมือง สังคมและวัฒนธรรม
6. ปัจจัยในด้านคุณค่า และธรรมเนียมปฏิบัติที่นักข่าวยึดถือปฏิบัติ

ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ผันแปรไปตามประเภทของข่าว ในกระบวนการคัดเลือกข่าวโทรทัศน์แต่ละตอน

พูนสุข ภระมรทัต (2536) ได้ศึกษาบทบาทของบรรณาธิการต่อการคัดเลือกข่าวสารโทรทัศน์เพื่อการพัฒนาประเทศ โดยศึกษาบรรณาธิการข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 , 5 , 7 , 9 และ 11 โดยการศึกษาความคิดเห็นของบรรณาธิการข่าวในประเด็นที่เกี่ยวกับลักษณะของข่าวโทรทัศน์เพื่อการพัฒนาประเทศ แนวทางการคัดเลือกและนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบข่าวพัฒนาและทิศทางการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง รูปแบบ และการนำเสนอเนื้อหาข่าวโทรทัศน์เพื่อการพัฒนาประเทศ พบว่า บรรณาธิการข่าวมีบทบาทในการคัด

เลือกข่าวโทรทัศน์เพื่อการพัฒนาประเทศเพียงบางส่วนเท่านั้น เนื่องจากมีข้อจำกัด 3 ประการคือ นโยบายสถานี ระบบธุรกิจ และ นโยบายการเมือง

ชาลิสสา มากแผ่นทอง (2538) ทำการศึกษาลักษณะของกระบวนการผลิตและปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการผลิตรายการสารคดีทางโทรทัศน์ชุดทุ่งแสงตะวัน โดยอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์คณะผู้ผลิตรายการแบบเจาะลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการผลิตรายการสารคดีทางโทรทัศน์ชุดทุ่งแสงตะวัน ประกอบด้วย 3 ปัจจัยคือ 1. อุดมคติและความมุ่งหมายขององค์กรผู้ผลิต มุ่งเน้นการสร้างผลงานให้เป็นที่ยอมรับในระดับอาชีพ และมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม 2. คณะผู้ผลิตรายการต่างปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะที่มีการประสานงานที่ดี 3. เงื่อนไขและขีดจำกัดในการดำเนินการผลิตที่สำคัญมี 5 ประการ คือ สถานที่ถ่ายทำ , ตัวละคร , เวลา , สถานีโทรทัศน์ และ แหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลจากงานวิจัยทั้ง 3 ชิ้น มาเป็นแนวความคิดเบื้องต้นในด้านปัจจัยที่จะมีผลต่อการแสดงบทบาททั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก